

ИЗ ИСТЕ ЕДИЦИЈЕ

Маргарет Мичел, СУТРА ЈЕ НОВИ ДАН

Иво Андрић, НА ДРИНИ ЋУПРИЈА

Фјодор
Достојевски
КОЦКАР

Превео
Милосав Бадовић

■ Laguna ■

САЗБУКА

Наслов оригинала

Ф. М. Достоевский

Игрóк

Translation copyright © српског издања 2024, ЛАГУНА

Translation copyright © овог издања 2024, САЗБУКА



КОЦКАР

ГЛАВА I

Најзад стигох после двонедељног одсуствовања. Наши су већ три дана били у Рулетенбургу. Мислио сам да ме богзна колико ишчекују, али преварио сам се. Генерал се држао изузетно самопоуздано, говорио са мном с висине и отпратио ме својој сестри. Било је очито да су негде позајмили новац. Чак ми се учинило да је генерала помало срамота да ме гледа. Марија Филиповна била је силно заузета и поразговарала је са мном на брзину; новац је ипак примила, пребројала и саслушала мој извештај. Чекали су да им на ручак дођу Мезенцов, Францушчић и некакав Енглез: по обичају, чим има новца, одмах је ту и ручак са гостима, по московском реду. Полина Александровна, кад ме виде, упита где сам толико, и не дочекавши одговора оде. Наравно, намерно је то учинила. Мораћемо ипак да се објаснимо. Много се накупило.

За мене су узели малу собу на четвртом спрату хотела. Овде се зна да ја припадам *генераловој свићи*. По свему се запажа да су ипак они успели да испадну важни. Генерала овде сматрају врло богатим руским велможом.

Још пре ручка стигао је, између осталих налога, да ми дâ две новчанице од хиљаду франака да их разменим. Учинио сам то на хотелској благајни. Сада ће нас, бар током целе недеље, гледати као милионере. Хтедох да узмем Мишу и Нађу и пођем с њима у шетњу, али ме са степеништа позваше генералу; благоизволео је да се распита камо ћу их повести. Тај човек заиста не може да ме гледа право у очи; он би то чак и желео, али ја му сваки пут одговарам таквим упорним погледом, то јест без трунке поштовања, да се он некако збуњује. Веома надмено, нагомилавајући реченице једну на другу, док се сасвим не спетља, упозори ме да с децом треба да шетам негде подаље од железничке станице, да их поведем у парк. Најзад се сасвим наљути и грубо додаде:

– Јер ви бисте још могли, чини ми се, да их поведете у курсалон,¹ на рулет. Извините – додаде – но ја знам да сте ви још подоста лакомислени и кадри да одете на коцкање. У сваком случају, мада и нисам ваш одгојитељ, нити желим да преузимам ту улогу, бар имам право да желим да ме, такорећи, не осрамотите...

– Али ја чак и немам новца – одговорих мирно – да би га прокоцкао, човек треба да га има.

– Одмах ћете га добити – одговори генерал поцрвевши, мало потражи у свом столу, провери у књижици и показа се да он мени дугује неких сто двадесет рубаља.

– Како да се обрачунамо? – поче. – Треба прерачунати у талире. Но ево, узмите сто талира округло, а остало вам, разуме се, неће пропасти.

Узех ћутке новац.

¹ Курсалон (*laït. cura* – лечење, *франц. салон* – дворана за пријем) – дворана за забаву и провод у бањи. (Прим. ур.)

– Само се, молим вас, не вређајте због мојих речи; ви сте тако увредљиви... Ако сам вам оно поменуо, значи да сам вас, такорећи, упозорио, а најзад, имам на то некакво право...

Враћајући се пред ручак с децом кући, сретох целу поворку. Наши су се возили да разгледају некакве рушевине. Две сјајне кочије, прекрасни коњи! *Mademoiselle Blanche* једним колима с Маријом Филиповном и Полином; Францушчић, Енглез и наш генерал јашу на коњима. Пролазници се заустављају, гледају; утисак је начињен; само што ће генерал са овим лоше проћи. Срачунао сам да с оне четири хиљаде што сам им ја донео и оним што су они, очито, успели да позајме, сад могу да имају седам или осам хиљада франака; а за *mademoiselle Blanche* то је превише мало.

Mademosielle Blanche је, заједно с мајком, такође одсе-ла у нашем хотелу; ту је негде и наш Францушчић. Лакеји га ословљавају са *monsieur le comte*² мајци *mademoiselle Blanche* обраћају се са *madame comtesse*;³ ко зна, можда су они одиста *comte* и *comtesse*.

Ја сам ионако знао да ме *monsieur le comte* неће познати кад се окупимо о ручку. Генерал, наравно, неће ни помишљати да нас упознаје или бар мене њему да представи; а *monsieur le comte* је долазио у Русију и зна на колико је малој цени оно што они називају *ouchitel*. Уосталом, он ме и те како добро познаје. Но, морам признати, ја сам се и на ручку појавио непозван; генерал је, чини се, заборавио да изда наређења, иначе би ме сигурно послао да ручам за *table d'hôteom*.⁴ Банух сам, и

² Франц.: Господин гроф.

³ Франц.: Госпођа грофица.

⁴ Франц.: Заједнички сто у ресторану.

генерал ме незадовољно погледа. Добра Марија Филиповна одмах ми показа место, али извуче ме сусрет са мистер Естлијем, те силом прилика испаде да припадам њиховом друштву.

Тог необичног Енглеза срео сам први пут у Пруској, у вагону, где смо седели један наспрам другог кад сам јурио да се придружим нашим; потом сам наишао на њега кад сам стизао у Француску, најзад у Швајцарској: за оне две недеље двапут, и ево сад, одједном, налазим га већ у Рулетенбургу. Никад у животу нисам видео стидљивијег човека; стидљив је до глупости, и то му је, разуме се, познато, пошто није заиста глуп. Уосталом, веома је пријатан и тих човек. Навео сам га да се расприча кад смо се оно први пут срели у Пруској. Рече ми да је овог лета био на Норд Капу, и да би веома волео да дође на вашар у Нижњи Новгород. Не знам како се упознао с генералом; рекао бих да је безгранично заљубљен у Полину. Кад је ушла, он плану као ватра. Било му је веома мило што сам сео за сто поред њега и рекао бих да ме већ сматра присним пријатељем.

Францушчић је за столом водио главну реч; према свима је непажљив и надмен. Сећам се, и у Москви је волео да се прави важан. Претерано много је говорио о финансијама и руској политици. Генерал се само повремено усуђивао да му противречи, али скромно, тек колико да не изгуби сасвим своју важност.

Ја сам био у необичном расположењу; разуме се, стигао сам још пре но што је ручак дошао до половине да себи поставим уобичајено и свагдање питање: што се ја замлаћујем с овим генералом и шта ћу још и сад с њима? Повремено сам бацао поглед на Полину Александровну;

она ме уопште није запажала. Завршило се тиме што сам се увредио и решио да говорим грубости.

Почело је тиме што сам одједном, без икаквог разлога, гласно и без извињења упао у туђ разговор. Желео сам у првом реду да се докачим с Францушчићем. Обратио сам се генералу и одједном сасвим гласно и јасно, а мислим чак и прекинувши га, изјавио да Руси овог лета готово да не би требало да седају за ручак у хотелским ресторанима. Генерал ми упути зачуђен поглед.

– Ако сте човек који себе цени – наставих – обавезно ћете се изложити грубостима и морати да трпите мноштво поруга. У Паризу и на Рајни, па чак и у Швајцарској, по ресторанима има толико много Пољачића, и њима наклоњених Францушчића, да просто не можете доћи до речи, само ако сте Рус.

Изговорио сам то на француском. Генерал је зурео у мене у недоумици, не знајући да ли да се расрди или само да се зачуди што сам толико забраздио.

– Значи, неко вас је негде научио памети – рече Францушчић бахато и презриво.

– У Паризу сам се најпре посвађао с једним Пољаком – одвратих – а потом с једним француским официром који је Пољака подржавао. А после је један део Француза прешао на моју страну кад сам им испричао како сам хтео да плунем монсињору у кафу.

– Да плунете? – упита генерал с важном недоумицом и чак осврнувши се око себе. Францушчић ме је мотрио с неповерењем.

– Јесте – одговорих. – Пошто сам читава два дана провео у уверењу да ћу због наших послова морати накратко да скокнем до Рима, пођох у канцеларију Посланства

Свете столице у Паризу да ми дају визу. Тамо ме сретe попчић од својих педесетак година, мршав и ледена израза лица, и саслушавши ме уљудно, али необично укрућено, замоли да причекам. Мада сам и журио, седох, дабогме, да чекам. Извадих *Opinion nationale*⁵ и упустих се у читање грозне псовке против Русије. Чух, међутим, како неко кроз суседну собу прође к монсињору; видех како се мој опат клања. Обратих му се с претходном молбом; он ме опет још хладније замоли да почекам. Нешто касније уђе опет неки непознат човек, послом – некакав Аустријанац; саслушаше га и одмах одведоше горе. Мене тада обузе гнев; устадох, приђох опату и одлучно му рекох да чим монсињор прима, онда може да реши и мој предмет. Опат се одмаче од мене с највећим чуђењем. Једноставно није могао да схвати како се то неки ништавни Рус усуђује да себе упоређује с монсињоровим гостима. Најбезочнијим тоном, као да се радује што може да ме увреди, одмери ме од главе до пете и викну: „Па зар ви мислите да ће монсињор због вас оставити своју кафу?“ Тада повиках ја, само још јаче него он: „Е, па знајте, плујем ја на кафу вашег монсињора! Ако сад одмах не средите мој пасош, поћи ћу сам к њему.“

„Шта! Зар сада, кад је код њега кардинал?“, повика опатић, узмичући ужаснут од мене, баци се према вратима и рашири у њима као крст, што је значило да ће пре умрети но што ће ме пропустити.

Одговорих му тада да сам ја јеретик и варварин – *que je suis hérétique et barbare*, и да ме за све те архиепископе, кардинале, монсињоре и остале ни најмање није брига. Речју, показах му јасно да нећу одступити. Опат ме

⁵ *Ойинион насионал* – француски лист, орган либералних бонапартиста, излазио у Паризу од 1859. до 1879. (Прим. ур.)

погледа с неизмерном злобом па истрже мој пасош и однесе га горе. За тили час пасош је био визиран. Ево, ако хоћете да погледате – извадих пасош и показах римску визу.

– Ви сте ипак... – поче генерал.

– Спасло вас је што сте се прогласили варварином и јеретиком – примети Францушчић осмехујући се. – *Cela n'était pas si bête*.⁶

– А зар да се угледам на наше Русе? Они овде седе, не усуђују се да писну, и спремни су можда да се одрекну руског бића. Бар у Паризу, у мом хотелу, са мношвом су почели да се опходе много пажљивије откад сам свима испричао о својој свађи са опатом. Дебели пољски пан, човек који се за столом у ресторану према мени односио с највећим непријатељством, сасвим се повукао. А Французи су чак отрпели да испричам како сам пре две године видео човека у кога је француски војник ловачког пука осамсто дванаесте испалио метак само да би испразнио пушку. А тај човек био је тада тек десетогодишњак, и његова породица није стигла да побегне из Москве.

– Немогуће! – плану Францушчић. – Француски војник не пуца у дете!

– Међутим, ово се догодило – одговорих. – Мени је то испричао један уважени пензионисани капетан, и ја сам лично видео ожиљак од метка на његовом образу.

Француз поче много и брзо да говори. Генерал као да поче да га подржава, али ја му препоручих да прочита барем, на пример, одломке из *Зайиса* генерала Перовског, који је осамсто дванаесте био француски заробљеник. Назад Марија Филиповна поче нешто да прича како би прекинула наш разговор. Генерал беше веома незадовољан

⁶ Франц.: То није било тако глупо.

мојим држањем јер смо Француз и ја већ били почели да вичемо један на другог. Али мистер Естлију се моја препирка с Французом изгледа много допала; устајући од стола, предложи ми да испијем с њим чашу вина. Увече сам, као што сам и очекивао, успео неких четврт часа да поразговарам с Полином Александровном. Разговор је протекао у шетњи. Сви су пошли у парк до курсалона. Полина је села на клупу наспрам водоскока, а Нађењу је пустила да се у близини игра с децом. Ја такође пустих Мишу да пође до водоскока, те најзад остасмо сами.

Најпре, разуме се, почесмо о пословима. Полина се напросто расрдила кад јој предадох свега седамсто гулдена. Била је убеђена да ћу јој из Париза, за њене заложене брилијанте, донети бар две хиљаде гулдена, па и више.

– Новац ми је преко потребан – рече – и треба га набавити; иначе сам, просто, пропала.

Почех да се распитујем шта се збивало док сам био одсутан.

– Ништа, сем што су из Петрограда стигле две вести: најпре да је са баком врло рђаво, а два дана касније да је, изгледа, већ умрла. То је вест од Тимофеја Петровича – додаде Полина – а он је човек поуздан. Чекамо последњу, коначну вест.

– Значи, овде сви живе у ишчекивању? – упитих.

– Разуме се, сви и све; читаве пола године једино су у то и полагање наде.

– И ви се надате? – упитих.

– Па ја уопште нисам у сродству с њом, ја сам само генералова пасторка. Али сигурно знам да ће ме се сетити у тестаменту.

– Мени се чини да ће вама бити додељено веома много – рекох.

– Да, мене је она волела; али зашто се *вама* тако чини?

– Реците – одговорих питањем – наш је маркиз, изгледа, посвећен у све породичне тајне?

– А зашто се ви лично за то занимаете? – упита Полина, одмеривши ме строго и хладно.

– А како не бих: генерал је, ако се не варам, већ стигао да позајми од њега новац.

– Веома тачно погађате.

– Па добро, зар би дао новац кад не би знао за бакицу? Јесте ли запазили за столом: једно три пута, помињући баку, назвао ју је бакицом: *la baboulinka*. Какви блиски и какви пријатељски односи!

– Да, у праву сте. Чим сазна да је и мени нешто завештано, одмах ће ме запросити. Јесте ли то желели да сазнате?

– Тек да вас запроси? А ја сам мислио да вас већ одавно проси.

– Одлично знате да није тако! – раздражено рече Полина. – А где сте упознали тога Енглеза? – додаде после краћег ћутања.

– Знао сам да ћете ме сада упитати за њега. – Испричах јој о својим претходним сусретима с мистер Естлијем на путовањима.

– Стидљив је и заљубљив, и већ је, разуме се, заљубљен у вас?

– Јесте, заљубљен је у мене – одговори Полина.

– И, разуме се, десет пута је богатији од Француза. А добро, да ли Француз стварно нешто има? Треба ли у то сумњати?

– Не треба. Има некакав *château*.⁷ Баш ми је јуче генерал о томе уверљиво говорио. И шта, јесте ли задовољни?

⁷ Франц.: дворец.

– Да сам на вашем месту, неизоставно бих се одлучио за Енглеза.

– Зашто? – упита Полина.

– Француз је лепши, али подлији; а Енглез, сем што је поштен, још је десет пута богатији – одсекох.

– Да; али зато је Француз маркиз и паметнији – одговори она савршено мирно.

– Је ли баш тако? – наставих као пре.

– Заиста тако.

Полини се доиста нису допадала моја питања, и видео сам да је желела да ме разљути тоном и грубошћу свог одговора; одмах јој то и рекох.

– Па ето, заиста ми је забавно кад ви тако бесните. Већ зато што вам допуштам да постављате таква питања и да нагађате, морате да платите.

– Ја заиста сматрам да имам право да вам постављам таква питања – одговорих мирно – управо зато што сам спреман да за њих платим колико вам драго; чак ни свој живот више нимало не ценим.

Полина се насмеја:

– Последњи пут, на Шлангенбергу, рекли сте да сте на прву моју реч спремни да се баците у понор, а тамо изгледа да има неких хиљаду стопа. Једном ћу изговорити ту реч само да видим како плаћате, а будите уверени да нећу попустити. Мрзим вас баш због тога што сам вам толико много дозволила, а још вас више мрзим што сте ми толико потребни. Али потребни сте ми засад, и морам да вас чувам.

Поче да устаје. Говорила је раздражено. У последње време сваки разговор са мношћом завршавала је са злоробом и раздраженошћу, с правом злоробом.

– Дозволите да вас упитам: ко је та *mademoiselle Blanche*?
– упитах не желећи да је пустим док се не објаснимо.

– Знате и сами ко је *mademoiselle Blanche*. Ништа се одонда није променило. *Mademoiselle Blanche* ће сигурно бити генералица, разуме се, ако се вест о бакиној смрти потврди, пошто и *mademoiselle Blanche* и њена мамица и њихов рођак по трећем колену, маркиз, одлично знају да смо ми пропали.

– А генерал је сасвим заљубљен?

– Сада није у томе ствар. Чујте и упамтите: узмите тих седамсто гулдена и пођите на рулет, и покушајте да добијете што год можете више; новац ми је сад преко потребан.

Рекавши то, позва Нађењуку и пође према курсалону, где се прикључи осталом нашем друштву. Ја пак скренух на прву стазу улево, премишљајући и чудећи се. Био сам сав као ван себе кад ми је наредила да пођем на рулет. Чудно заиста, имао сам о чему да премишљам, међутим, сав сам утонуо у анализу својих осећања према Полини. Одиста, лакше ми је било током оне две недеље одсуствовања него сада, на дан повратка, мада сам на путу и чезнуо као суманут, био сав ван себе, и чак сам је и у сну сваки час видео пред собом. Једном, беше то у Швајцарској, заспавши у вагону, као да сам у сну почео гласно да разговарам с Полином, што је насмејало све сапутнике који су били поред мене.

И тада поново поставих себи питање: да ли је волим? И још једном не умедох на њега да одговорим, то јест, боље речено, поново, по стоти пут, одговорих себи да је мрзим. Јесте, била ми је мрска. Било је тренутака, и управо сваки пут пред крај наших разговора, када бих дао пола живота само да је задавим! Кунем се, кад би било могуће зарити јој лагано нож у груди, чини ми се

да бих га се латио са насладом. Међутим, кунем се свиме што ми је свето да ми је на Шлангенбергу, врху који је сад у моди, стварно казала: „Баците се доле“, сместа бих се бацио, и чак са уживањем. Знао сам то. Овако или онако, но ово се морало разрешити. И она све то необично добро разуме, и мисао о томе како сам ја потпуно свестан њене недоступности за мене, целокупне немогућности испуњења мојих снова – та мисао, убеђен сам, пружа јој ванредну насладу; иначе, зар би она могла, опрезна и паметна, да буде са мном у таквој присности и отворености? Изгледа ми да је досад на мене гледала попут оне древне царице која је пред својим робом почела да се свлачи не сматрајући га човеком. Да, она мене већ много пута није сматрала човеком...

Ипак, имао сам њен налог – да добијем на рулету по сваку цену. Није ми остајало времена за размишљање: зашто и у коме року треба да добијем на коцки, и какве су се нове побуде родиле у тој глави која је вечито нешто смишљала? Уз то, за ове две недеље очевидно се накупило мноштво нових чињеница које ја још нисам ни наслуђивао. Све је то требало погодити, у све проникнути, и то што пре. Али засад није се могло: ваљало је поћи на рулет.